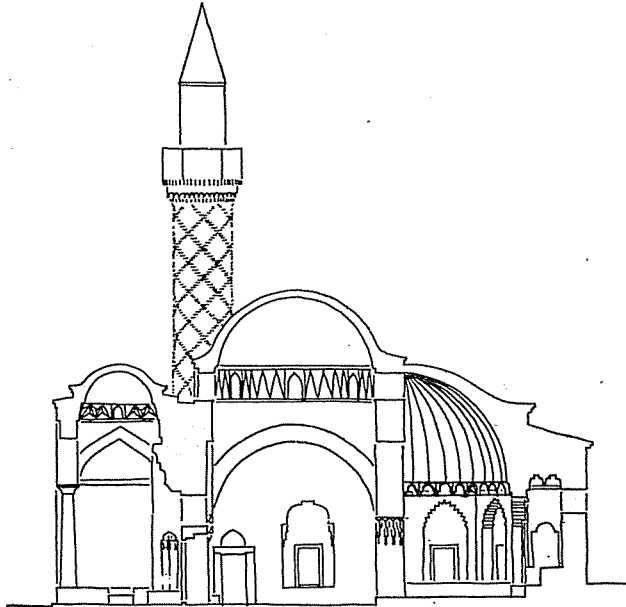

ÇİZİM.15 TİRE YEŞİL İMARET CAMİSİ (1444. E.H.AYVERDİ'DEN)

ÇİZİM.16 İZMİR-TİRE YEŞİL İMARET CAMİSİ (1444. E.H.AYVERDİ'DEN)

BEŞİKTAŞ (BAHARIYE) MEVLEVİHANESİ

Erdem YÜCEL

Yüzyıllar boyunca musiki ile bilimi bir arada kaynaştıran mevlevihanelerin Türk kültürüne katkısı büyük olmuştur. Bunların çevresinde toplanan pek çok kişi güzel sanatların çeşitli dallarında öğrenim görmüş, bilimsel alanda kendilerinden uzun uzun söz ettirmişlerdir. Ne var ki, zaman tarikatların yozlaşmasına yol açmış ve bunun kaçınılmaz sonucu olarak Cumhuriyetin ilânından sonra yürürlüğe giren «Tekke ve zaviyelerle türbelerin reddine ve türbedarlıklarla bir takım ünvanların men ve ilgası» ile ilgili 677 sayılı kanun tekkelerin yanısıra mevlevihaneleri de kapatmıştır. Böylece tekkelerle birlikte mevlevihaneler de kendi haline terk edilmiş, yanmış, yıkılmış, kısacası tümüyle harap olmuşlardır. Oysa mevlevihaneler mimari yönden ilginç yapılardır. Semâhâne, harem, selâmlik, derviş hücreleri, mutfak ve türbeden meydana gelen bu yapıların ahşap oluşları orjinal biçimleriyle günümüze ulaşmasını engellemiştir. Bu nedenle Türk yapı sanatı içerisinde bir mevlevihane gelişimi izlemek çok güçtür.

İstanbul Mevlevihaneleri arasında Galata Mevlevihanesi (Kulekapısı Mevlevihanesi) dışında kalanlar günümüze perişan bir durumda ulaşmışlardır. İstanbul'un fethinin hemen ardından Kalenderhâne Mevlevihanesi ile Eyüp Mevlevihanesinin isimlerine bazı kaynaklarda rastlıyoruz¹. Yenikapı Mevlevihanesinin büyük bir bölümü yanmış², Kasımpaşa Mevlevihanesinin yıkılması için sanki el-

1 Fatih Mehmet II. Vakfiyeleri, Ank. 1938, s. 259-260; Abdülbağ Gölpinarlı, Mevlana'dan sonra Mevlevilik, İst. 1958, s. 336-337; Erdem Yücel, Yok Olan İstanbul Mevlevihaneleri; «Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni» İst. 1977, S. 60(339), s. 2-7; Prof. Bedi N. Şehsuvaroğlu «Galata Mevlevihânesi ve Turizm» Tercüman Gazetesi S. 3796.

2 Reşat Ekrem Koçu, Yenikapı Mevlevihânesi, «Yeni Musiki Mecmuası» İst. 1962, S. 4, s. 59-61; Tahir'ül Mevlevi Olgan, Yenikapı Mevlevihânesi, «Mahfel» İst. 1342(1923), s. 40; Mehmet Ziya, «Yenikapı Mevlevihânesi» İst. 1913.

den gelen arda konmamıştır³, Üsküdar Mevlevihanesinin günümüze ulaşabilen bölümleri de bir hayırsever tarafından orjinal durumu dikkate alınmadan onarılmıştır.

İstanbul Mevlevihaneleri ile ilgili monografik çalışmalara araştırmacılar son yıllarda eğilmiş, ancak hepsini bir araya toplayacak yeterli bir yayına henüz rastlanmamıştır⁴.

Günümüze ulaşmayan Mevlevihanelerden bir diğeri de kötü bir kaderin tarih boyunca peşini bırakmadığı, iki kez yer değiştiren Bekiştâş (Bahariye) Mevlevihanesidir.

Beşiktaş Mevlevihanesi olarak tarihi kaynaklara geçen bu dergâhı Ohrili Hüseyin Paşa H. 1031 (1613) de yaptırmıştır. Mevlevihanenin ilk Şeyhi Ağuzade Mehmet Dede aynı zamanda Gelibolu Mevlevihanesinin de Şeyhi olup her iki Mevlevihanenin semâ âyini birlikte yönetmiştir. İstanbul ile Gelibolu arasında sürüp giden seyahatlerinde kendi kayığından yararlanmıştı. Kulekapısı Mevlevihanesi Şeyhlerinden Ahmed Celâleddin Dede Efendi'den öğrenildiğine göre bu kayığın küçük bir modeli Bekiştâş Mevlevihanesinin tavanına asılmış ve ikiyüz yılı aşkın bir süre orada kalmıştır.

Eski kaynaklarda Bahariye Mevlevihanesinin kuruluşunun ilgili çekici bir öyküsü vardır :

Çağın Kaptan-ı Deryası Ohrili Hüseyin Paşa, Akdeniz seferinden dönerken bir gün Gelibolu'ya uğramış ve oradaki şeyhleri ziyaret etmiştir. Ne var ki, Gelibolu Mevlevihanesi Şeyhi Ağuzade Mehmet Dede'yi ziyaret etmeyi her nasılsa unutmuştur. İstanbul'a hareketinde şiddetli bir poyraz fırtınası kopmuş ve gemisi denize açılmamıştır. Gelibolu'ya yeniden döndüğünde deniz sakinleşmiş, yola koyulduğunda fırtına yeniden başlamıştır. Bu olay bir kaç kez tekrarlanmış ve her defasında da sonuç aynı olmuştur. İnanışa göre bunu bir gönül kırıklığına bağlayan Ohrili Hüseyin Paşa «Galiba

3. Erdem Yücel, Kasımpaşa Mevlevihânesi «Türk Edebiyatı» İst. 1974. S. 29. s. 39-43; Erdem Yücel, Kasımpaşa Mevlevihânesi «Turing» İst. 1981, S. 67(340); s. 38-42; Erdem Yücel, Kasımpaşa Mevlevihânesi «Türk Dünyası Araştırmaları» İst. 1980 S. 3.

4. Bandırmalı-zâde Esseyid Ahmet Mürîb Üsküdari, Mecmua-i Tekâyâ, İst. 1307; Erdem Yücel, İstanbul Mevlevihâneleri «Hayat Tarih Mecmuası» İst. 1969, S. 11 (58), s. 28-33; Muzaffer Erdoğan, Mevlevi kuruluşları arasında İstanbul Mevlevihâneleri, «Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi» İst. 1976, S. 4-5 s. 15-46; Zâkir Şükrü Efendi (neşre hazırlayan Şinasi Akbatu) İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihî, «İslam Medeniyeti» İst. 1980, S. 4-5-6.

Gelibolu eserlerinden birini ziyaret etmeyi unuttuk» demiştir. Sorup soruşturmuş, Mevlevi Şeyhi Ağuzade Mehmet Dede Efendi'yi ziyaret etmediğini öğrenmiştir. Bunun üzerine Mehmet Dede'ye giderek kusurunun bağışlanmasını istemiş, onda donanmanın Marmara'ya açılması için dua etmiş ve bir daha fırtına ile karşılaşmayacağına söylemiştir. Ardından yakında sadaret mühürü ile payelendirileceğini müjdelemiştir. Gerçekten Ohrili Hüseyin Paşa İstanbul'a döndüğünde Sadrazamlığa yükselmiş ve bir süre sonra da damatlığa layık görülmüştür. Bütün bu olup biteni Ağuzade Mehmet Dede'nin kerametine bağlayan Ohrili Hüseyin Paşa bir şükran borcu olarak Beşiktaş Mevlevihanesini yaptırmıştır. Gelibolu Mevlevihanesini kuran Ağuzade Mehmed Dede, Paşanın ricasıyla gelip bir müddet burada şeyhlik yapmış, Paşanın ölümünden sonra tekrar Gelibolu'ya gitmiştir.

Sayın Midhat Bahari Boytur'un İstanbul Ansiklopedisine verdiği notlardan Mevlevihanenin kuruluşundan 1863 yılına kadar geçen süre içerisinde onaltı mevlevi büyüğünün burada şeyhlik yaptığını öğreniyoruz⁵.

Evliya Çelebi de ünlü Seyahatnamesinde Beşiktaş Mevlevihanesinden söz etmeden geçememiştir :

«Beşiktaş Mevlevihane Tekkesi leb-i deryâde olup, semâ'hânesi deryâya nâzır fevkaani bir mevlevihanedir. İstanbul'da ve gayri diyarda misli yoktur. Semâ'hânesi bir musannâ tavan-kubbeli lâ'lûndur ki şimdi ki üstâdlar ananazin kubbe inşâ edemezler, fukâna hücreleri garp tarafındadır. Semâ'hânenin meydanı serâşu ceviz levhalarla müzeyyen ve üç tarafı billûr ve nefes taşları ile münakkaşdır. Şeyhi mübârek Hasan Dede'dir, zamanımızda yüzon yaşında ve müstecâbüddâ ve bir zat idi. Mukabele günleri kürside Mesnevi-i şerif okur iken kendilerine bir vecid gelir: Bu gece dersimizi hazreti Mevlana'dan böylece aldık, ihyân-ı safâyâ da öyle tahrir ediyoruz dendi ve fûâtında yerine Neyzen Derviş Yusuf Celâli şeyh

5. Bu mevlevi şeyhlerinin isimleri sırasıyla şöyledir : Ağuzade Mehmet Dede, Şatr Mehmet Dede, Ramazan Dede, Hasan Dede, Nâci Ahmed Dede, Çengi Yusuf Dede, Mehmed Memiş Dede, Ahmed Dede, Seyyid Mehmed Sadık Dede, Abdülâhad Dede, Hacı Ahmet Dede, Zühdi Yusuf Dede, Seyyid Mahmud Dede, Seyyit Abdülkadir Dede, Mehmed Said Dede ve Hasan Nazif Dede. R. Ekrem Koçu, Beşiktaş Mevlevihânesi mad. «İstanbul Ansiklopedisi», İst. 1961, V. s. 2585-2587.

oldu. Mesnevi tahririnde bir kaç kere mest oluş kendilerini kürsiden aşağı fukanâsi üzerine atıp çarh-ı devvân gibi semâ ettiği görülmüştür. Çaldığı ney hakkındaki uşşâki mest ederdi»⁶.

Hadikatü'l-Cevâmi Beşiktaş Mevlevihanesinin başlangıçta yalnız semâhane ve mescidden meydana geldiğini, mutbağı dahi bulunmadığını, sonradan genişletildiğini, Sultan Üçüncü Selim Beşiktaş Sahil Sarayını yenilerken Mevlevihaneyi de onardığını kaydetmiştir⁷. Silahtar Fındıklılı Mehmed Ağa da mevlevi muhibbi Sultan IV. Mehmed'in haftanın iki günü Mevlevihaneye gelip mesnevi-i şerif dinlediğini, semâ seyrettiğini ve dedelere tennure kestirip, dergâha et, ekmek, yağ, pirinç verdiğini ileri sürmüştür⁸. Selim III. zamanında 1804'de adeta yeniden yapılcasına esaslı bir tamir görmüştür.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Sultan Abdülaziz Boğaziçi kıyılarında Çırağan Sarayını yaptırırken, Beşiktaş Mevlevihanesini yıktırmıştır. O sırada post makamında mevlevihanenin onaltıncı şeyhi Yenişehirli Nazif Dede'nin henüz sekiz yaşındaki oğlu Hüseyin Fahreddin Efendi bulunuyordu. Küçük şeyhin naiblik ve vasiliğini ise Reşid Dede yapıyordu.

Beşiktaş Mevlevihanesi h. 1284 (1867) yılında geçici olarak Fındıklı'daki Karacehennem İbrahim Paşa Konağına taşınmış ve orada iki yıl kalmıştır. Maçka sırtlarında, bugünkü İstanbul Teknik Üniversitesi Maden Fakültesinin bulunduğu yerdeki yeni mevlevihanenin yapımı bitince de oraya taşınmıştır. Şeyh Nazif Efendi'nin kemikleri Maçka'ya götürülmüş, diğer mevlevi mezarları ise eski yerinde bırakılmıştır. Bugün Çırağan Sarayının bodrumunda çoğu kırılmış veya devrilmiş halde Beşiktaş Mevlevihanesinin haziresi olduğu gibi durmaktadır.

Mevlevihanenin kaderi Maçka'da da peşini bırakmamış, yapımından beş yıl sonra buraya bir kışla yapılması kararlaştırılınca h. 1290 (1873) yılında bu kez o zaman devrin büyüklerinin köşkleleriyle süslü Eyüp'ün Bahariye semtine taşınmıştır. Günümüzdeki Silahtarağa Caddesi üzerinde bulunan, Hatabemini Hüseyin Efendi ve

6 Evliya Çelebi «Seyahatnâmesi» (Türkçeleştiren Zuhuri Danışman) İst. 1971 III. s. 122.

7 Hüseyin Ayvansaraylı, Hadikat-ül Cevami, İst. 1281, I. s. 104.

8 Silahtar Tarihi II.

Mustafa Efendi'nin yalılarının bahçesine büyük bir semahane, harem, selâmlık ve türbe yapılmış, zamanla bunlara bir de hazire eklenmiştir.

Bahariye Mevlevihanesi 18 Rebilüevvel 1294 (1877) günü okunan bir mevlid ve ardından yapılan mevlevi ayini ile açılmıştır. Sultan II. Abdülhamid Mevlevihaneye yirmi sekiz odalı bir harem daire si eklemiştir. Ancak Mevlevihane deniz kenarında ve ahşap yapılarından meydana geldiğinden rutubetten oldukça zarar görmüştür. O sırada Mevlevihanenin başında bulunan bestekâr ve neyzen Hüseyin Fahreddin dede Mevlevihaneyi onaracak mali güçten çok uzaktı. Bu nedenle yapı topluluğu harap olmaya başlamıştı. Sultan Mehmed Reşat'ın Osmanlı tahtına çıkışı, mevlevihane için hayırlı olmuş, mevlevi muhibbi padişah dergahı kendi kesesinden tamir ettirmiş, avlu kapısı üzerine de bunu belirten Remzî isimli şairin düzenlediği h. 1328 tarihli kitâbeyi koydurmuştur :

Kitabe :

Hazret-i Sultan Muhammed han-ı hâmidir bugün
Devr-i Meşrûtiyyetin şân u şerefle hüsrevi
Saye-i hürriyet-efzâsı kulûbu kıldı şâd
Bir uhuvvet tekkesi oldu bakın dünya evi
Başladı gamdan harâp olmuş gönül ta'mirine
Kim odur elbette ey cân hane-gâh mânevi
Mehbit-i feyz-i Hüda Allahu âlem Bi'r reşad
Hirz-ı candır zâtına zirâ kitâb-ı Mesnevi
Sine-çâk olmuşdu dergâhın derü divarı hep
Âh iderdi mehrametle seyr iden merd-i kavi
Râki'ü sâcid tahiyata oturmuş hücreler
Her biri sükkân-ı dervişânın olmuş reh-revi
Dest-i irşâd-ı şehinşahle idüp âhir kıyam
Kalb-gâhında simât-ı şevke oldı münzevi
Beş keser dervişler târihine Remzi heman
Oldı ihyâ müjde cây-ı nâfiz Mevlevi
(1328)

Mealên kitabenin anlamı :

Beşinci Sultan Mehmed (Reşat) Meşrutiyetin, şân ve şerefi bakımından güneşi gibidir.

Hürriyet bahşedici gölgesi bütün kalpleri sevinçle doldurdu ve bütün dünya (Osmanlı tebaası) bir kardeşlik yuvası haline geldi.

Evvelce gamdan harap olmuş bulunan gönülleri tamire başladı.

O gönüller ki manevi birer hanedir (Allahın evidir).

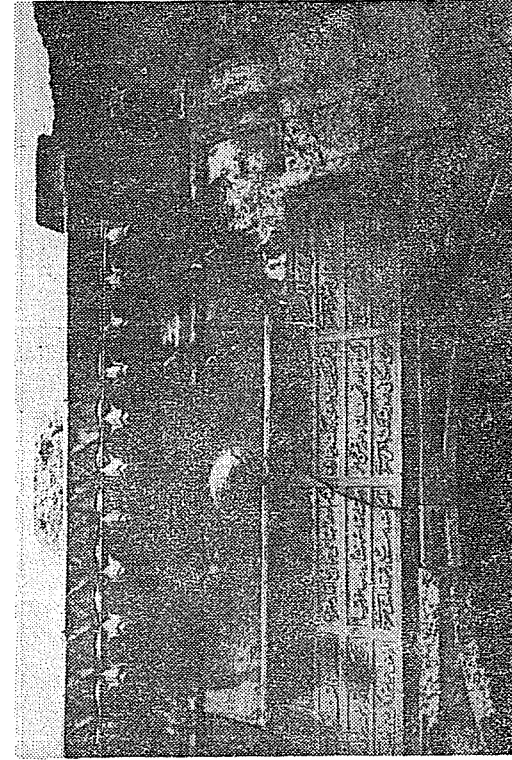
Allah bilir ki hidayete götürücülüğü ile Hüdanın feyzine mazhar olmuştu. Çünkü Mesnevi onun canının canı olmuştur. Dergahın kapısı, duvarı hep eskimiş öyle harabe haline gelmişti ki en katı insan bile onu görünce ah eder, hayflanırdı.

Dergahın hücreleri orada meskun bulunan dervişlere uyararak kimi ruku kimisi de secdede idi. (yani bazıları kısmen bazıları tamamen çökmüştü).

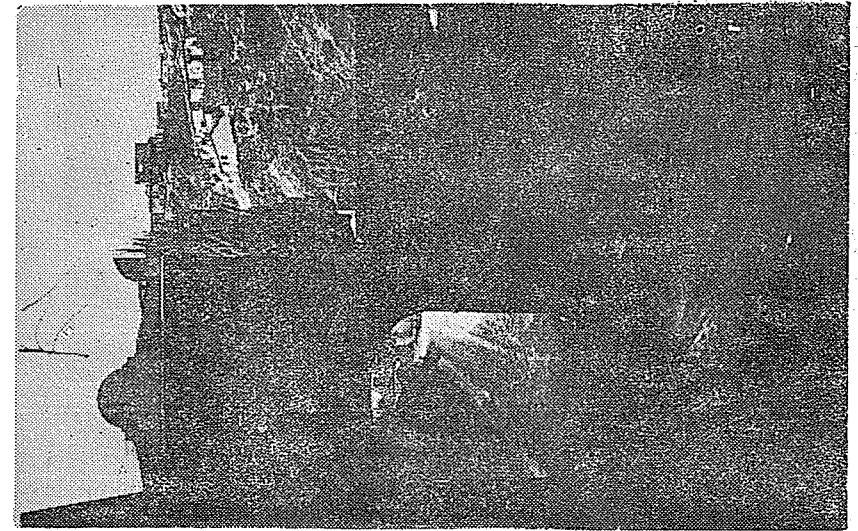
Dergâh, Padişahın irşad edici eliyle sonra kıyam etti (Tamir edildi) ve şevk sofrasında inziya çekildi.

Remzi, dervişler bu tarihin karşısında saygıyla baş keser, eğilirler. «Mevlevilerin bu mutena dergâhı ihya edildi».

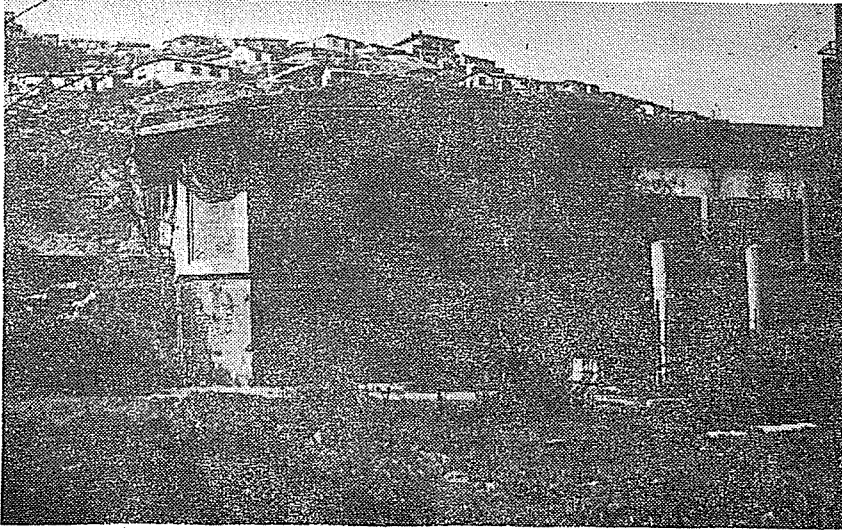
Bahariye Mevlevihanesi dergâhların kapatılması üzerine bakımsız kalmış, semahanesi 1935 de yıktırılmış, 1938-1939'da harem yanmıştır. Mescid uzun yıllar depo olarak kullanılmış, mevlevihanenin son şeyhinin varisleri ile Şeyh Hasan Nazif Efendi, Şeyh Küçük Hasan Nazif Efendi, Yenişehirli Avni Bey ve Sikkezanbaşı ailesinin gömülü olduğu türbe çökmüştür. İki fabrika duvarı arasında bir aralığa sıkışıp kalan avlu kapısı 1970 yılı başlarında arkasındaki ahşap selâmlıkla birlikte yıktırılmıştır. Sultan Mehmed Reşad'ın h. 1328 (1910) tarihli tâlik yazılı kitabesi de bu arada ortadan kaybolmuştur. Günün birinde Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kuruluna gelen meçhul bir kişi kapının tüm aksamı ile beraber kendinde olduğunu ileri sürerek bahçesinde yeniden montesi için izin istemeye kalkışmıştır. Ancak Yüksek Kurulda durumu bilen biri olayı derinleştirmek isteyince istek sahibi savuşvermiştir. Öte yanda Vakıflar Genel Müdürlüğü ile son şeyhin varisleri arasında uzayan davadan sonra yerin mülkiyeti vereseye geçmiş ve bitişik fabrikaya satılmıştır. Haziresindeki yirmiye yakın mezardan bazıları eski iplikhanenin karşısında kurulan mezarlığa bazıları da Edirnekapı Şehitliğine nakledilmiştir.

Resim 2. Eyüp, Bahariye Mevlevihanesi'nin bugün yerinde olmayan avlu kapısı kitabesi.

Resim 1. Eyüp, Bahariye Mevlevihanesi'nin avlu giriş kapısı.

Resim 3. Eyüp, Bahariye Mevlevihanesi'nde Türbe.

Resim 4. Bahariye Mevlevihanesi'nden Eyüp'e nakledilen dedelerin mezarları: Hasan Nazif Dede, Hüseyin Fahrettin Dede Efendi, Şair Avni Bey.

YILLIĞIN XI. SAYISINDAN SONRAKİ LİSANS TEZLERİ

Yeni Akademik Teşkilâta göre üç Kürsü önce üç Anabilim Dalı'na daha sonra birleştirilerek «Sanat Tarihi Anabilim Dalı»na dönüştürülmüştür. Birimlerin eski durumlarına göre numara alan tezlerin en başına yeni durumu belirten bir başlık konulmuş, ara ayırımları eski numara sırasına göre verilmiştir.